

ne tražimo idejâ u naravi, ali mi narav i njezinu pravu te savršenu misao nalazimo samo u idejah.“⁶

Ne smie se nikada smetnuti s uma, da se Kantova „stvar o sebi“ ne dade spoznati; što mi spoznajemo — spoznavamo samo idejama, koje no su akti (tvorovi) naše psihičnosti. Ta okolnost upravo i jamči za vrijednost te absolutnu obveznost etičnih ideja. Mi bi svaku obveznost prije zanijekati mogli, nego li onu, što no ju sa sobom donose ideje — a to baš zato: jer su ideje zakoni našega bića. I sama moralna propalica jamačno priznaje otu obveznost, kad mu u časovih zdvojnosti zaplače pandjama savjesti razkidana duša.

Trendellenburg jednako Herbartovim idejam prigovara. Ali nije dosljedan, ako onda veli: „Čovjek ne može druge svrhe imati, nego li realizovati ideju svoga bića; on ne može druge ni shvatiti ni priznati. . . Mislim ovdje čovjeka u „velikom stilu“ — u stilu božanske ideje, koja crte svoje bilježi u poviesti svjetskoj.“⁷ A možemo li si mi boga inače pomišljati, nego bićem, koje savršeno odgovara svim etičnim idejam? Ne možemo. Ideja boga nije no sastav svih ideja etičnih. Dok se je do te spoznaje došlo, splinuše i legije poganskih bogova — a svanu jedino božansko biće.

Ovi prigovori ne mienjaju ništa na etičnih naših idejah. Shvaćala se etičnost kako mu drago: ona se očituje vazda samo u formah voljnoga htjenja. Zato ako se tim formam prigovara, to prigovaraoci ne iztiču manâ našem pojmu o etičnosti, već iztiču ponajviše krivi svoj pojam o volji. Volja je naima takva sviestna psihična težnja, koja redovito ide za realizacijom svojom. S toga i vrijednost njezina posljedka stoji vazda do vrijednosti njene: nema ni dobra ni zla djela bez dobre ili zle volje.

Tko volje tako ne shvaća, lako dodje do mnienja kao da je forma volje nešto prazna, dakle da do nje ne može